

FIALA ILONA

A bosszú

Látom az öregembert, ahogy besurran az épületbe. Csak egy kicsit nyitotta ki az ajtót, talán húsz centire. Olyan sovány, apró termetű, befér a kis résen. Talán nem akar látni, nem akar velem találkozni. Lehet, hogy nem tudja, ki vagyok. Én tudom, hogy ő a nagyapám. Azt is tudom, hogy már régen eltemettük, álmomban mégis gyakran látom őt. És azt is tudom, hogy álmodom, mégis megkönnyebbülök, amikor álmomban elevenen látom. Abban bízom, így talán még jóvá tehetek valamit abból, amit elmulasztottam vele szemben. Az unokája voltam. Felnőtt emberként láttam, hogy anyám rosszul bánik vele, mégse keltem soha a védelmére. Nem mertem ellenkezni anyámmal. Ezt akkor még nem tudatosítottam, csak éltem a szófogadó fiú szerepét. Anyám nem sokat beszélt a régi időkről, csak annyit tudtunk, hogy apai nagyszüleink tiltották a fiuknak az anyámmal való kapcsolatot. Gazdagabb menyecskét akartak. Apám azonban nem tágított. Nagy lehetett a szerelem, mert egyetlen gyermek létére képes lett volna hátat fordítani a szüleinek, a birtoknak, a gazdagságnak, csak hogy együtt élhessen választottjával. Akkor fordult a kocka, amikor anyám terhes lett. Nem mintha megennyhültek volna iránta, de a falu teljességgel elítélte volna őket, ha még ezek után sem egyeznek bele a frigybe. Így aztán sor került az esküvőre, és anyámnak, a hat gyerekből a legidősebbnek, apámékhöz kellett költöznie. Három évig tartott a menyecske-sors, de ezt a három évet élete legsötétebb időszakaként tartotta számon. Anyósa és apósa enyhén szólva a tudtára adták, hogy nemkívánatos a nagygazda házában. Ide születtem, egy boldogtalan asszony gyermekeként. Persze, akkor még semmiről sem tudtam.

Szüleim azonnal házépítésbe kezdtek, s mire – anyám mondása szerint: nagy keservesen – felépült a házuk, lezajlott a szövetkezetesítés is, nagyapám gazdaság nélkül maradt. Kiszemmiszték őket, de legalább otthon maradhattak, mert mint kulákokat, a kitelepítés őket is fenyegette. Visszatérő álmom: nagyapáék házához közelíték, holott ez már rég nincs meg, egy modern emeletes ház áll a helyén. Apám eladta az örökségül kapott szülői házat és telket. Álmomban betérek a régi portára, óvatosan körülnézek, mint aki rosszban sántikál. Bemegyek a nyitott gangra, bekopogok a bejárati ajtón. Senki sem szól, benyitok. De nincs bent senki. Rémulten nézek körül. Csak nem halt meg már nagyapa is? De hát mikor? Hogyhogy nem tudtam róla? A házban nagy a füst. Nagyapa tehát itt volt, telefüstölte a házat. Erre fellélegzem: tehát életben van. Talán kiment az udvarra.

Nagymama már nem él, gimnazista voltam, amikor meghalt, akkoriban nagypapa hetven év körüli lehetett. Hosszú évek óta a temetés előtti este volt az egyetlen, amikor nagyapáéknál szüneteltették a kártyázást a cimborákkal. Ezen az estén nagypapa végig a kiterített felesége mellett üldögélt gondolataiba mélyedve. Az egyik lábát – szokásához híven – átvette a másikon. Nagymamát az akkor már működő ravatalozóban helyezték el, ott virrasztottunk vagy éjfélig, aztán a szüleimmel együtt hazakísértük nagyapát. Más estéken rendszeresen összejött a néhány cimborára a szokásos esti kártyapartikra. Nagypapa három-négy állandó társa nem fogadhatott otthonában ivó- és kártyacimborákat, a feleségük nem engedte. De nagymama engedékeny volt. Hagyta, hogy a társaság minden este összejöjjön a házukban, és kedvükre üssék a kártyát, pöfékeljenek és iszogassanak. Néha még énekelgetett is a kártyásoknak, ha megkérték. Jó énekes hírében állt, az emberek szívesen hallgatták szépen csengő hangját. Másnap reggel nagypapám megmosdva, megborotválkozva, a fekete öltönyében, fekete csizmájában jelent meg a templomban a misén, utána a temetésen. A kártyapartik tovább folytatódtak, de semmi sem volt már a régi. Nagymama nélkül szürkék lettek az esték.

Úgy látszik, nagypapa kiment az udvarra. Keresem, mindenütt körülnézek, de nem találok. Hogy, hogy nem, egyszer csak ott látom az egykori istálló bejáratánál. A nagykapuba épített kisajtót nyitja éppen, de csak vagy húsz centire, és belopakodik az istállóba. A megszokott bársonynadrág van rajta, a kopott zakó, alatta flaneling. A vállán keresztülvetve az ezeréves bőrtáska, amolyan tarisznya, ő legalábbis annak nevezte. Ezzel járt fel a szőlőhegyre, ebben vitte az ennivalóját, a kamrakulcsot és a bicskáját. A többi kelléke ott volt a présházban, vizet a kútnál merített. Nappal sohasem ivott bort, azt kizárólag estére hagyta, az esti cimborákkal borozgatott mindig a kártyajáték közben.

Besurran az istállóba, én meg utána megyek. A rozoga istálló teteje néhány helyen beszakadt, a napsugarak éles csíkokat vetnek a belső térre. Nem is kell sokáig várni, amíg az ember szeme hozzászokik a félhomályhoz. A szemközti falon még mindig ott állnak a jászlak, már szinte elporladt bennük az évekkel azelőtt ottmaradt széna. Az istálló már csak arra szolgált, hogy mi, gyerekek játsszunk benne az utcabeli gyerekekkel, már ha nagy ritkán elmehettünk apai nagyszüleinkhez. Anyám soha nem kereste fel őket, amióta beköltöztünk a házukba az új soron, apósáék felé se nézett. Minket is leginkább csak a nagyszülők névnapján és születésnapján küldött oda, hogy felköszöntsük az ünnepeltet. Ilyenkor ott tölthettük a napot, mert ez a négy nap a nyári szünidőre esett. Nagymama a kedvenc süteményünkkel várt, és mindig valami finomat főzött. Este, hazainduláskor pedig pénzt kaptunk a köszöntésért. Itt, az istállóban nagy bújócskákra került sor. Az első csókot is itt adtam és kaptam. Most nagypapa szinte lélegzet-visszafojtva lapul az ajtó mögött, mintha azt szeretné, hogy ne vegyem észre.

– Nagypapa, nem ismeri meg az unokáját? – Meg kell, hogy ismerjen, mert szakasztott olyan vagyok, mint ő. Csak nekem még fekete a hajam, neki meg már teljesen ősz. De régen pontosan így nézett ki, elég megnézni egy régebbi fényképét.

Egyszer a fiam lefényképezett minket: nagyapát, apámat, meg engem. Három generáció! Aztán nevetve mutatta a fényképet. Azt mondta, előre láthatjuk későbbi önmagunkat, csak rá kell nézni az öregebbre. Ő meg még jobban láthatja magát, mert minden vonala az őseié. Sajnálom, hogy akkor nem kértünk meg valakit, fényképezzen le mind a négyünket. Az lett volna az igazi. Négy egyforma tojás, csak a koruk más. Lett volna rá lehetőség, hiszen nagyapát később, amikor már nem tudott gondoskodni magáról, apámék vették magukhoz. Akkor én a családommal már rég elköltöztem otthonról, de sokszor beugrottunk a szüleimhez, hiszen templomba vagy a faluba – üzletbe, iskolába – menet útba esett a házuk. De anyám jelenlétében nem szórakoztunk nagyapával. Nem emlékszem, hogy kimondottan megtiltotta volna, de a viselkedésével arra utalt, hogy az öregget – csak így hívta őt a háta mögött – semmibe se vegyük. Ezért nem is mertem előhozakodni a fotós ötlettel, pedig akkor már új gépet vettem a fiamnak, azon már önkioldó is volt. Nagypának amúgy is tilos volt kijönnie a szobájából, ha bárki jött a házhoz. Minden tilos volt a számára. Ha az udvaron járkált, akkor amiatt óbégatott az anyám, és rápirított: takarodjon be a szobába, mit rontja itt a levegőt... Máskor unalmában nekifogott felaprítani a tüzelőt. Akkor azért szidta, hogy majd azt mondják, dolgoztatjuk az öregembert. Egyszer, amikor első ízben jöttünk a kettős babakocsival, az ikerlányainkat hoztuk magunkkal, nagypapa nem bírta megállni, hogy oda ne siessen, és meg ne csodálja a kettős szépséget. Neki is voltak ikertestvérei, két öccse: Boldi és Rezszi – így emlegette őket. Az első világháború után mindketten kivándoroltak Amerikába. Kezdetben még írtak néhány levelet, de lassan megszakadt a kapcsolat a családdal. Később már nem adtak hírt magukról. Apám egy idő múltán írt nekik néhányszor a régebben megadott címükre, de azok a levelek mind visszajöttek – a címzett ismeretlen megjegyzéssel. Azon a bizonyos napon nagypapa a görbebotját magasba emelgetve, korát meghazudtoló gyorsasággal lépdelt a babakocsi felé. Mosoly ült az arcán. Régen láttam őt mosolyogni.

Amióta anyám viselte gondját, nagyon mogorva lett. Mogorva és szótlan – ahogy anyám elvárta tőle. Ne járkáljon, ne is mozogjon, és meg se szólaljon. Ez volt a követelménye. Ő pedig eleget tett neki.

– Maga meg mit keres itt? – förmedt rá anyám az ikrekben gyönyörködő öregemberre. Az pedig a kérdés elhangzásáig még elmerült egy kicsit a látványban, aztán elsomfordált. Leült a lépcső aljába állított székre, amelyet apám tett neki oda már régebben, mondván, ott elüldögélhet. Megint keresztbe vetette a lábát, és csak nézett maga elé. Úgy láttam, elborult a homloka. Biztosan a két ikertestvérére gondolt.

A feleségem, aki valahogy nem értette – vagy csak úgy tett, mintha nem értené – anyám rejtett utasításait, nagyapa védelmére kelt:

– Jaj, hát hadd nézelődjék, nem lát az ember mindennap ikreket. Csak jöjjön, nagyapa, jöjjön ide. – De ő már nem ment vissza a kicsikhez. Anyám győzedelmeskedve vette tudomásul, hogy megint az ő akarata érvényesült. Feleségem máskor is szóba elegyedett nagyapával, kérte, beszéljen neki a háborúról, amikor a Piave folyónál harcolt. De ilyenkor anyám közbeszólt: még az kéne, hogy a kicsiknek rémálmaik legyenek. Mindig rossz érzés fogott el, hogy nem kérdeztem ki nagyapámat ifjúkoráról. Csak halogattam: majd egyszer... De nem került rá sor. Csak annyit tudok, hogy alig volt tizennyolc éves, amikor tizennégyben behívták katonának. A hidászokhoz sorolták. Azt mondta, kifogástalan kiképzést kapott. „Az Osztrák–Magyar Monarchia alatt a katonai vezényszó német volt. Mint hidászt Isonzóhoz képeztek ki, pontosabban a Piave folyóhoz. Ott voltam, mikor a folyón felrobbantottak egy hidat, s mi ennek a helyére egy pontonhidat építettünk. Aztán őrködtünk a pontonhíd környékén, és magán a hídon. Egyszer, mikor őrséget álltam, arra mentek a lovasok, akik a muníciót szállították a csapatoknak. Figyeltem őket, és megláttam köztük egy falumbelit. Az édesanyád nagyapja volt, akkor még fiatal, talán harminc-harmincöt éves. Ő is észrevett és megismert engem. Fejbiccentéssel és szemjátékkal köszöntöttük egymást, de nem beszélhettünk. Akkor még egyikünk se tudhatta, hogy a lovas unokáját, a te anyádat úgy jó harminc év múlva az én fiam, vagyis a te apád fogja elvenni feleségül. Mert akkor ők még nem is éltek. És a lovas, anyai dédnagyapád nem élte meg az unokája esküvőjét, de még a születését sem. Pedig ő is visszajött a háborúból, de nagyon lebetegedett, és nemsokára meg is halt.” Ennyit tudok, semmi mást. A feleségemre kellett volna hallgatnom. Ő mindig unszolt, hogy hozzuk magunkhoz néhány napra, és akkor kikérdezzük őt. De nem mertem ezzel előállni. Megszidott, hogy felnőtt létemre nem merek ellenszegülni anyámnak. Igaza volt. De ő se mert szembe szállni vele. Mindig hozott nagyapának néhány csomag Bystricát – ezt szívta akkoriban. Anyám pontosan kiosztotta őt a cigarettából, csak néhány szálat kapott egy-egy napra. Na, nem azért, mert talán az egészségét akarta kímélni. Amikor beugrottunk anyámékhöz, a feleségem mindig megtalálta a módját, hogy becsempéssze nagyapának a cigarettát. Odasúgta neki, hogy szépen ossza be. Máskor meg egy óvatlan pillanatban a zsebébe csúsztatta a csempészárut. Mondtam is neki, hogy ő se mer szembe szegülni anyámmal, ha titokban adja nagyapának a füstölnivalót. Megmagyarázta, hogy ha anyám tudna a titkos cigiről, annyival kevesebbet adna neki, s akkor az egész csempészkedés nem érne semmit, legfeljebb anyám diadalmaskodhatna, hogy még többet megspórol nagyapa nyugdíjából. Ebben is igaza volt.

– Nagyapa, hogyhogy nem ismer meg? – kértem őt szorongva.

– Megismerlek, csak elbújtam.

– De hát miért bújjik el előlem?

– Nehogy anyád meglássa, hogy beszélgetünk.

Kicsit összezavar. Hiszen anyám már nem él. Nagyapa meg jóval előtte halt meg. Most nem tudom biztosan, hol járok az időben. A hajam már majdnem teljesen szürke, jócskán túl vagyok a hatvanon. Nagyapa meg, aki több mint hatvan évvel idősebb nálam, itt téblábol az istállóban.

– Evett ma már valamit? – térek rá a lényegre, mert hiszen ezért jöttem: enni hoztam neki.

– Ma nem, de tegnapra még jutott egy darabka száraz kenyér. De ne aggódj, megszoktam már.

A szívem szakad meg! Szorongásom tovább fokozódik. Hívom, jöjjön be a házba, megteritek, egye meg az ebédjét. Vacsorát is hoztam, két napra. De nem mondom el neki, mennyire aggódtam, hogy mire megérkezem az ennivalóval, halva találok. Anyám nem kényeztette nagyapámat ízletes étkekkel. A reggelije mindennap egy csésze tej és egy karaj kenyér volt. Délre az egyik kislábasban leves, a másikban krumpli vagy rizs, tészta. Húsos napokon egy picike hús is. Ez az étel a vacsora is volt egyben. Nagyapa télidőben este a kályhán melegítette meg az ebéd félretett felét, vagyis a vacsorát. Nyáron hidegen fogyasztotta el, anyám szerint elég meleg volt az idő ahhoz, hogy az étel is meleg legyen. Zöldség, gyümölcs – semmi. Nem is csoda, ha nagyapa néha fogta magát, és elindult hazafelé, a dűledező házába. Amikor első alkalommal kóborolt el, anyám nem vette észre az eltűnését, csak amikor estefelé apám megjött, és benyitott nagyapához, látta, hogy a szoba üres. Hiába kereste az udvaron, a kertben. Akkor eszébe jutott, hogy talán hazament. Utánaeredt, s ott találta a régi házban, a konyhaasztalnál kuporogva. Apám megsajnálta, nem is szidta, amiért elkészült. De anyám kipótolta a szidalmazást, hetekig a fejéhez verte, hogy szégyent hoz rá az egész falu előtt. Nagyapa így is megszökött még néhányszor, amíg bírt járni. Később már csak botorkált. Akkor már nem vállalkozott rá, hogy nekivágjon a falunak. Addigra talán beletörődött sorsába, és csak a szegényes reggeli meg az ebédvacsora jelezte számára a nap múlását. Négy évig élt szüleim házában, és ma már tudom, keserű négy év volt ez. És azt is tudom, én is hibás vagyok ebben. Semmit sem tettem, pedig tennem kellett volna valamit. Nagyapám temetésén anyám keservesen sírt. Legalább három férfizebkendőt átátzatott, és a hangerővel sem takarékoskodott. A szeretett elhunytat szokták így, sőt ennél visszafogottabban megsiratni. Anyámtól senki nem számított erre a színjátékra. Szinte megbotránkozta a falut, hiszen mindenki tudta, miként bánt apósával. Azóta se tudom mire vélni az arcán legördülő könnyeket, valahányszor a temetőbe mentünk, és egy imára megálltunk a nagyszülők sírjánál. Szerettem volna tudni, mire gondol ilyenkor: nagyapákra, vagy önmagára. Most már ezt sem tudhatom meg. Visszatérő álmaimból ébredve megkönnyebbülve veszem tudomásul: csak álom volt. De a rá következő nap folyamán mindig erős lelkiismeret-furdalás gyötör. Olyankor kimegyek a temetőbe, gyertyát gyújtok nagyapa sírjánál. Apámat is magammal viszem, aki most

már velünk lakik, hadd mozogjon egy kicsit. Átme gyünk édesanyám sírjához, ott is gyertyát gyújtunk. Apám me gelégedéssel jegyzi meg:

– Édesanyád igazán szépen gondoskodott nagyapádról. Milyen jókat főzött neki... Én is elvárom tőletek, fiam, hogy megadjátok nekem azt, amit anyuka is megadott nagyapádnak.

